

FRANCISCO J. RODRÍGUEZ RISQUETE

PERE TORROELLA I LES CORTS DELS INFANTS
D'ARAGÓ EL SEGLE XV¹

«Torroella fou una personalitat que s'imposà dins el cercle d'escriptors i poetes que el conegueren. El seu càrrec de conseller reial, la privança de què va gaudir prop del príncep de Viana, l'habilitat amb què s'expressava en català i en castellà, la gran lectura de poesia que revela el seu poema *Tant mon voler*, les amistats que devia fer durant la seva estada a Castella, li donaren un relleu que el seu talent poètic i prou no explicaria». Aquestes encertades paraules del mestre Jordi Rubió són potser la millor manera d'iniciar l'article que teniu a les mans, i també la millor forma de justificar-lo. S'ha discutit força els últims dos-cents anys sobre la personalitat i la trajectòria de Pere Torroella, des de Félix Latassa i Mariano Baselga, que sostenien que fou aragonès, fins a Pere Bach i Rita i el mateix Jordi Rubió, que van deixar ben assentada la seva catalanitat. El seu millor estudiós, però, com en moltes altres ocasions, ha estat Martí de Riquer, qui a la seva *Història de la literatura catalana* va aconseguir fixar i depurar les diferents etapes de la seva biografia de manera gairebé definitiva. Riquer, servint-se de les dades ja conegudes però articulant-les de bell nou, va establir tres etapes en el seu periple vital: els anys de formació a la cort de Navarra, la seva estada a Nàpols al servei de l'infant Joan d'Aragó i la seva presència a la cort catalana de Carles de Viana i a la guerra civil de 1462-1472. La seva biografia, doncs, permet de resseguir l'activitat cultural a les corts més destacades de la Corona d'Aragó a mit-

1. Aquest treball s'emmarca dins el projecte PB97-0653 del Programa Sectorial de Promoción del Conocimiento, i el seu autor gaudeix d'una beca FI atorgada per la Generalitat de Catalunya. Una primera versió d'aquest article fou llegida el desembre de 2000 al Seminari de Cultura Catalana Medieval i Moderna a la Universitat de Barcelona sota els auspicis de Lola Badia i Eulàlia Duran, i és un primer tast del que algun dia serà una tesi doctoral sobre Pere Torroella dirigida pels Drs. Rafael Ramos i Jaume Turró.

jan segle xv, i és gràcies a això, i al relleu de què parlava Jordi Rubió, que estudiar-la atentament porta necessàriament a conèixer millor aquells cercles. En aquest article m'agradaria parlar breument de Pere Torroella i d'aquestes corts, sobretot de les corts dels infants d'Aragó (Carles de Viana, Joan d'Aragó i Joana d'Aragó), és a dir, de les corts de Joan II i el Magnànim, i m'agradaria fer-ho a partir de cinc documents inèdits, tots ells referits a diferents moments de la vida de Pere Torroella.

I

Els primers documents estan datats el 8 i el 9 de febrer de 1436 a Sant Feliu de Guíxols. En el primer Pere de Torroella, donzell, nomena procurador de tots els béns i negocis el seu germà Bernat Torroella, abat de Sant Feliu de Guíxols, el qual en aquell moment és absent. L'endemà, des de Sant Feliu mateix, el seu germà ja actua de procurador de Pere, i cinc dies després l'escrivà va afegir al peu del document la signatura del seu pare Bernat Torroella, cavaller. Pere Torroella no tornarà a aparèixer per aquelles terres fins molts anys després. Aquests documents, com veurem tot seguit, són preciosos per entendre com va ingressar a la cort el nostre Pere.

L'estiu de 1435 Alfons el Magnànim, que havia convençut els seus germans els infants d'Aragó perquè l'acompanyessin en la seva aventura mediterrània, va armar un poderós estol contra els genovesos prop de Gaeta. Alfons IV, exultant, va preveure que la campanya seria una desfilada triomfal, i fins i tot narra Zurita que dins el vaixell del rei hi havia més de vuit-cents nobles, administradors i ambaixadors que només tenien el paper d'espectadors convidats. El 5 d'agost, però, quan va produir-se el contacte a Ponza, els genovesos van sorprendre els d'Aragó amb una hàbil maniobra, que va permetre capturar bona part de la cúpula militar de la Corona, incloent-hi la majoria dels infants d'Aragó i el mateix rei. Alfons, Joan i Enric van ser alliberats el 8 d'octubre: el desembre el rei i l'infant Enric van tornar a emprendre els seus projectes mediterranis juntament a l'infant Pere, que va poder fugir del desastre de Ponza, però Joan de Navarra va decidir retornar

a la península. Va arribar a Barcelona el primer de gener de 1436, i s'hi va quedar tot el mes. Desenganyat de les aventures napolitanes dels seus germans, Joan de Navarra va passar-se la resta de la seva vida concentrat en els seus interessos peninsulars. És aquí on apareix el nostre escriptor.

Pere Torroella era el menor de tres germans, Bernat i Lluís, fills del cavaller Bernat Torroella i de Bartolomea, que tenien la casa pairal a la Bisbal i diverses possessions a l'Empordà i les Gavarres. Bona part de l'economia familiar dels Torroella se sostenia en el comerç marítim, i en menor mesura en l'arrendament de terres. L'hereu era Lluís, que va fer-se càrrec del vaixell, la principal font d'ingressos, i duqué a terme operacions comercials al servei del Magnànim. Bernat, l'altre germà, havia fet carrera eclesiàstica i havia aconseguit un càrrec d'influència, l'abadiat de Sant Feliu de Guíxols, des del qual va mantenir molt bones relacions amb la casa reial. Pere, el petit, devia néixer al voltant de 1420, i quan devia tenir uns quinze anys i, per tant, edat per començar a espavilar-se, el seu futur no podia ser més incert. D'una banda, li devia pertocar la part més migrada del patrimoni familiar; de l'altra, l'absentisme reial havia deixat la Corona d'Aragó sense corts on poder-se educar, perquè fins i tot els infants d'Aragó havien marxat al costat del rei a la conquesta de Nàpols. Però un cop de fortuna va voler que, després del desastre de Ponza, Joan de Navarra retornés a la península, ara amb el càrrec de lloctinent d'Aragó i de València, i es concentrés la resta de la seva vida en els seus interessos castellans. Al final de gener, mentre l'infant Joan era a Barcelona, el pare del jove Pere Torroella devia assabentar-se que el rei de Navarra havia arribat i que marxaria aviat, i devia veure la primera oportunitat en molts anys de donar al seu fill una bona educació. Els documents que he citat abans indiquen que tot va fer-se de forma molt precipitada: Pere Torroella, de Sant Feliu estant, nomena procurador el seu germà en absència, tot i que el seu germà no devia ser gaire lluny, perquè apareix a la vila l'endemà i comença a exercir en nom de Pere. Aquest, de la mà del seu pare, devia anar ràpidament a buscar la cort, que acabava de partir cap a Montsó, on el cavaller Bernat Torroella devia fer les gestions oportunes i al·legar els serveis que havia fet a la corona perquè s'acceptés el seu fill sota la potestat paterna de Joan de

Navarra, com ens diuen els documents posteriors. Finalment, el pare va tornar al costat del seu altre fill, l'abat de Sant Feliu, i va ser llavors quan l'escrivent va afegir la seva signatura cinc dies després. Pere Torroella, que llavors devia tenir quinze o setze anys, va trigar molt de temps a tornar-hi.

Un cop a Navarra, a Pere Torroella, va tocar-li el càrrec que li pertanyia per la seva condició social: era un adolescent, un donzell de la baixa noblesa, i ni tan sols era el primogènit. Pere Torroella no podia anar al servei del rei d'Aragó; ni tan sols no va anar al servei d'un infant d'Aragó, sinó al servei del fill d'un infant d'Aragó, Carles de Viana, lluny de casa seva. Va tocar-li l'escalafó més baix dins de la cort, i el cas és que, tot s'ha de dir, va saber-se espavilar prou bé.

A Navarra l'infant Carles devia tenir la seva mateixa edat, i Pere va restar al seu servei i al del seu pare durant molts anys. És normal, doncs, que amb el temps es convertís en home de la seva confiança i fins i tot arribés a imposar-se entre els poetes i escriptors que l'envoltaven. Allà va conèixer el batxiller Alfonso de la Torre, amb qui va mantenir un debat poètic; allà va conèixer Juan de Villalpando, que anys a venir acabaria essent veí seu a Girona; allà va conèixer Juan de Dueñas i Hugo de Urriés, a qui tornaria a trobar anys després a la cort de Joan II; i probablement allà va trobar Lluís de Villarrasa i Juan Poeta. A la cort de Navarra hi havia servidors que, com Pere Torroella, s'havien vist obligats a marxar de València i Catalunya per buscar una cort que als seus regnes no existia: per bé que és probable que en aquesta cort, i a Saragossa, hi vagi haver alguna presència de poesia en català, la tradició predominant era d'importació castellana, i en això la cort coincidia amb els interessos polítics de Joan de Navarra. A més d'aquests poetes, a la cort de Carles de Viana i de l'infant Joan, Pere Torroella hi devia tenir els primers contactes amb la poesia d'Ausiàs March. També en això la fortuna va tornar a acompanyar el jove Pere. En posaré dos exemples. Joan de Navarra era duc de Gandia i, per tant, senyor natural d'Ausiàs March. El 20 d'agost de 1439, a més, el rei Joan va concedir aquest ducat al seu fill Carles de Viana, i a partir d'aquell moment Pere Torroella i Ausiàs March esdevenien, casualment, servidors del mateix príncep. És probable que Ausiàs March fos conegut entre els oficials de la cancelleria

navarresa els anys 50, i devia tenir contacte personal amb Joan de Navarra com a mínim durant les corts generals i particulars en les quals van coincidir, com ara les de 1435, 1436-1437 i 1446. El contacte entre Ausiàs i la cort de Joan i Carles devia ser encara més habitual si recordem que a les corts de 1438 Ausiàs March va ser escollit instructor de greuges i portava els afers relacionats amb el procurador del rei de Navarra i duc de Gandia, i que a partir de 1451 va esdevenir collector de les rendes ducals. És informació ja coneguda, que va precisar J. Chiner i ha articulat Jaume Turró. Don Pedro de Urrea, que va estar sempre al servei de Joan de Navarra a Aragó, cita Ausiàs March com una autoritat d'amor quan escriu a Pere Torroella. Potser per casualitat, però potser no, els cercles familiars d'Urrea eren molt afectes a la cultura, i fins i tot la seva mare era veïna, i molt coneguda, d'Ausiàs March. Un altre exemple: Pedro de Urrea estava casat amb Isabel de Mur, neboda de Dalmau de Mur, arquebisbe de Saragossa, qui va llegar alguns llibres d'història, luxosament enquadrats amb les armes de Navarra, a Isabel. Un altre Mur, Martín, era el 1443 secretari i procurador del príncep de Viana, i va entrevistar-se amb Ausiàs March en més d'una ocasió. Hem de suposar que era un home interessat pels llibres, com el seu senyor Carles de Viana, ja que el 1458, a Nàpols i Sicília, feia de bibliotecari del príncep. Són, doncs, famílies cultíssimes que coneixien personalment Ausiàs March i servien Joan de Navarra i Carles de Viana. I haig d'advertir que aquests són només uns pocs exemples, i que potser en el futur apareixeran noves dades sobre la connexió navarresa i els contactes entre Ausiàs March, Pere Torroella i els seus cercles.

II

El segon document també és conseqüència d'un cop de fortuna, i està datat a Nàpols el 29 de març de 1456. En ell se'ns explica que el cavaller Pere Torroella, des de la residència napolitana de Joan d'Aragó, fill bastard de Joan de Navarra, nomena procurador el cavaller Joan Miquel, perquè tramiti la seva dispensa matrimonial amb la bisbalenca Violant de Llebià.

Pere Torroella, després d'anar a servir el fill d'un infant, Carles de Viana, va marxar a Nàpols a servir-ne un altre, el fill bastard de l'infant Joan, Joan d'Aragó. Torroella va marxar de Navarra cap al final de 1451 o els primers mesos de l'any següent, tot just quan començava la guerra civil entre els partidaris del rei Joan i els seguidors del príncep Carles, i tot just quan el príncep fou detingut i Torroella va quedar-se sense el seu senyor directe. D'aquesta manera, en abandonar Navarra, Pere Torroella s'estalviava haver de decantar-se per un dels dos bàndols i, per tant, anys després va poder mantenir les bones relacions amb pare i fill. També en aquest cas Pere Torroella, que devia voltar els trenta anys, va tenir molta sort. Fins ara els historiadors no han pogut aclarir com va anar la infantesa de Joan d'Aragó, ni quan havia marxat a Nàpols. A l'Arxiu Reial de Barcelona han aparegut una sèrie de documents que aporten llum nova sobre la joventut d'aquest infant bastard. Quan devia tenir onze o dotze anys, el 1451, Alfons el Magnànim, segurament per intercessió de Joan de Navarra, va fer-lo portar a Nàpols sota la tutela de Bernat Torroella, abat de Sant Feliu de Guíxols i germà de Pere Torroella. En esclatar la guerra civil a Navarra, Bernat va fer un gran favor al seu germà i va col·locarlo al servei de l'infant bastard i, de retruc, al servei del Magnànim. Bernat va tornar a l'Empordà el 1453, i Pere Torroella va fer-se càrrec del casal de don Joan en qualitat de majordom. Un parell d'anys després, devia fer un ràpid viatge cap a la Bisbal, on va casar-se de paraula amb una rica pubilla de la seva vila: als trenta-cinc o trenta-sis anys ja tenia edat per casar-se, i va fer un bon matrimoni. Quan devia tornar a Nàpols, els Llebià devien al·legar consanguinitat, i fou llavors que va tramitar-se la dispensa matrimonial.

Aquells anys la vida cultural a Nàpols era molt activa, i a la residència de Joan d'Aragó, on vivia Pere Torroella, hi anava sovint el jove Giovanni Pontano, preceptor del jove infant, protegit del rei i amic de Bartolomeo Fazio i Tristano Caracciolo. Alguns d'ells, com va assenyalar Eugenio Mele, van recordar Pere Torroella en els seus escrits. També aquí Pere Torroella va exercir el mestratge d'Ausiàs March. Carvajal, Diego del Castillo i els poetes que envoltaven el rei aquells anys admiraven Juan de Mena, el *romancero* i la poesia musical cortesana de formes popularitzants, de moda a Itàlia. Amb aquest

ambient va trobar-se el príncep Carles de Viana quan va arribar a Nàpols el 1457, quan Alfons el Magnànim es va oferir com a jutge per resoldre el litigi navarrès entre el príncep i el seu pare. Allà devien coincidir Torroella, el de Viana, Joanot Martorell i molts dels poetes aragonesos residents a Nàpols. D'aquesta etapa al servei de Joan d'Aragó, però, m'agradaria centrar-me només en una anècdota. Hi ha una cançó en castellà de Pere Torroella que només s'ha conservat al cançoner de Mòdena i entre els materials que circulaven per la cort dels Catòlics anys després. A més, dos cançoners napolitans ens han conservat la seva música, que va compondre Juan Cornago. Els musicòlegs tenen notícies d'aquest compositor a la cort de Nàpols des de 1455, però un document de l'Arxiu Reial de Barcelona ens permet dibuixar millor la seva figura. Fray Juan Cornago, menoret i cantor de capella, era súbdit del rei castellà, però el 1452 va demanar al Magnànim que l'acceptés com a súbdit de la Corona d'Aragó. El monarca no només va acceptar-lo, sinó que a més va pagar-li el manteniment i va fer-lo cantant de la seva capella. Torroella i Cornago, doncs, van coincidir exactament els mateixos anys a la cort de Nàpols, i és molt probable que l'empordanès escrivís aquella cançó perquè Juan Cornago li fes la música. La cançó va tenir molt d'èxit fins a la cort dels Catòlics, i Tapia va glossar-la al *Cancionero general*.

III

El tercer document està datat a Barcelona l'agost de 1461. En ell Pere Torroella actua com a testimoni en l'acte de jurament de fidelitat que els estaments del Principat van retre a Carles de Viana com a lloc-tinent i primogènit de Catalunya. He escollit aquest document només pel seu caràcter simbòlic.

Un altre cop l'atzar va voler que la mort del Magnànim, l'estiu de 1458, obligués Carles de Viana a traslladar-se a Barcelona i a reconciliar-se amb el seu pare. Com és sabut, quan va morir Alfons IV els catalans i aragonesos que hi havia a Nàpols, i també el príncep de Viana, van esdevenir hostes incòmodes del nou rei Ferran, i van decantar-se per iniciar un exili de luxe acompanyant el príncep de Navarra per Si-

cília, Mallorca i, finalment, Barcelona. Pere Torroella no va viure aquest exili. Carles de Viana, un cop morta la persona que havia d'intercedir entre ell i Joan de Navarra, ara rei d'Aragó, va veure que havia perdut la batalla i que només podia sotmetre's al seu pare. Amb caràcter d'urgència, va enviar-li Juan de Monreal i el doctor Urrutia, homes de la seva confiança, i l'infant Joan d'Aragó i el seu majordom Pere Torroella, que mantenien bones relacions amb el nou rei i que per aquest motiu podrien facilitar la concòrdia. Els ambaixadors van arribar de Nàpols a Saragossa en un temps rècord, uns trenta dies. Un cop a Saragossa, Joan d'Aragó va quedar-se amb el seu pare i Monreal, Urrutia i Torroella van anar a Barcelona a esperar la resposta del monarca. Com que el pes de l'ambaixada el portaven Monreal i Urrutia, Torroella va marxar a la Bisbal a veure la família: feia gairebé tres anys que era fora de casa. Quan Carles de Viana va arribar a Barcelona el 1460 va instal·lar-se al palau Desplà envoltat dels cortesans navarresos, castellans, italians, sicilians i catalans que havia anat recollint durant la seva llarga trajectòria, des del 1456 fins aquell any. Després de l'aparent concòrdia amb el seu pare, hi hem d'afegir molts servidors de Joan II. Allà hi havia Joanot Martorell, Joan Roís de Corella, el Juan de Villalpando que ja havíem trobat a Navarra, Jacopo Mirabella, Bernat Hug de Rocabertí, Pere Martínez i molts altres. Entre ells, evidentment, també documentem Pere Torroella, que als quaranta anys devia tenir l'edat justa per presentar-se com a l'enamorat sotmès a la passió d'amor que implora la seva dama; en canvi, sí que tenia l'edat per presentar-se com el mestre d'amor, com l'home adult que imposa els gustos poètics, que es presenta com el deixeble d'Ausiàs March, el gran mestre, i que actua d'experimentat en amor davant Francesc Ferrer o Bernat Hug de Rocabertí. A partir d'ara, els poetes que vulguin seguir March ho hauran de fer llegint Pere Torroella. El que és important, però, és el que va passar el 1461. Ja hem vist que Torroella va actuar de testimoni durant el jurament a Carles de Viana com a lloctinent del Principat (càrrec pactat amb el seu pare poc abans) i com a primogènit (la qual cosa era una flagrant il·legalitat). L'acte era la culminació dels confusos esdeveniments que s'havien produït a Catalunya des de l'arribada del príncep el 1460, esdeveniments que, en certa manera, van precipitar la guerra civil, que esclata-

ria un any després. Pere Torroella, com molts servidors del príncep, va mantenir-se fidel a la Generalitat en esclatar el conflicte, l'estiu de 1462. Ara, al contrari de la guerra de Navarra, no podia desentendre's: tenia terres, família i interessos en joc. Pere Torroella, després d'un intent frustrat de la Diputació per nomenar-lo capità general de l'Empordà, gairebé no va moure's de Barcelona, on assistia periòdicament a les sessions del General, i va exercir en més d'una ocasió d'home de confiança de Francesc de Pinós, probable compilador del cançoner del Marquès de Barberà, com va assenyalar Sadurní Martí. En aquells moments, la tradició poètica que s'havia anat larvant a les corts de Joan II i el Magnànim, i que s'havia imposat a casa nostra els anys 1460-1462, ja estava fixada i els grans cançoners tancats; la mobilització general arran de la guerra només va servir perquè s'estengués el cànon en el qual Torroella tant va tenir a veure.

IV

El quart document està datat el 26 de febrer de 1464, quan Pere Torroella, Joan Miquel, Bernat Almar i Bernat Gispert, fins llavors fidels a la Generalitat, van canviar-se de bàndol i van lliurar la vila de la Bisbal al rei. En poques setmanes, bona part de l'Empordà va fer el mateix.

Durant la guerra, els canvis de bàndol van ser molt habituals, i aquest fet va contribuir a posar molta gent en contacte i, per tant, que molts escriptors coincidissin sovint encara que haguessin començat en bàndols enfrontats. Santiago Sobrequés, en els seus fonamentals estudis sobre la guerra civil catalana, no s'ha cansat de repetir que la guerra, a més, va dividir famílies i senyors i servidors en un o altre cantó. Pere Torroella ho va viure en la seva pròpia pell. En casar-se amb Violant de Llebià, una rica pubilla de la Bisbal descendent d'un cavaller sicilià del segle XIV, va traslladar-se de casa dels seus pares a la casa dels Llebià, que va acabar essent la casa dels Torroella. Actualment la mansió està molt modificada, però encara se'n conserva alguna finestra. Allà vivia amb els seus sogres i amb la germana de Violant, Rafela de Llebià. Durant la guerra, quan la Bisbal s'havia passat al bàndol de Joan II, la mare de Violant va establir el casament de l'altra

filla amb Ramon de Vivers, que residia al Rosselló, i un cop la va haver casat, la sogra i la seva filla Rafela van fugir a Perpinyà acompanyades de deu homes que van endur-se fins i tot alguns béns de Pere Torroella. En conseqüència, l'escriptor va apropiar-se de les terres de la seva sogra i fins i tot del dot de Rafela i el seu marit. Al final de la guerra, gràcies a la intercessió del cavaller Bernat Margarit, llavors al servei de la infanta Joana d'Aragó, la sogra va poder tornar a l'obediència de Joan II, i va iniciar-se un llarg procés per retornar a cadascú els béns que li pertocava.

Al final de la guerra, Torroella ja voltava els cinquanta anys i era home de confiança del rei. Assistia periòdicament a les corts de Barcelona, on tenia inversions a la taula de canvi i a la clavaria; se l'escollia per entrevistar-se amb el rei en nom del braç militar de les corts, i sembla que durant la guerra per recuperar el Rosselló només va intervenir com a conseller experimentat, no en les actuacions militars. Mentrestant encara escrivia poesia, però no d'amor. Al final dels anys setanta, mentre la infanta Joana d'Aragó exercia de lloctinent a Catalunya, i abans que esdevingués reina de Nàpols, Torroella va dedicar-li una glossa a la darrera cobla del seu famós *Maldezir de mugeres*, i ho va fer en castellà, en primer lloc, lògicament, perquè el *Maldezir* l'havia escrit en castellà i, a més, perquè la infanta s'havia educat a Saragossa entre servidors aragonesos i navarresos. En el seu seguici fins i tot trobem aquella Isabel de Urrea casada amb don Pedro de Urrea a qui ja m'he referit. És possible que li dediqués aquest elogi perquè aquells anys de postguerra en què calia tornar a cadascú allò que era seu, Torroella tenia possessions importants en litigi, i la infanta, com a lloctinent que era, hi tenia la última paraula. La poesia era la millor carta de presentació i la millor forma de persuasió, especialment davant prínceps tan lletrats com els Trastàmara. El vicari de Dicastillo, per exemple, va enviar un cop uns versos a Carles de Viana juntament amb una carta on li sol·licitava certs privilegis. Els dies següents, el príncep de Viana es va dedicar a enviar recomanacions en favor seu, tot felicitant-lo per l'encert d'aquells versos.

Malgrat tot, Torroella ja no tenia edat per fer poesia d'amor, però sí per exercir d'home lletrat i experimentat entre els seus amics. Quan devia tenir cap a seixanta anys va trobar-se a Barcelona amb Francesc

Alegre i Romeu Llull: la trobada és bonica perquè ens diu molt de bona part de la poesia catalana d'aquell segle. Com Romeu Llull, Torroella va haver de marxar molt jove a una cort lluny de Catalunya; i, també com Romeu Llull, Torroella exercia ara d'hereu gairebé per casualitat. El seu germà Bernat, abat de Sant Feliu de Guíxols, no podia tenir descendència, i l'altre germà, Lluís, sembla que va instal·lar-se a Mallorca i només va fer-se càrrec de les operacions comercials de la família, i va endur-se'n la nau de Sant Miquel, que li havia cedit el seu pare. Després de la guerra, doncs, Pere Torroella era senyor de totes les terres del seu pare i, a més, va poder ampliar el patrimoni gràcies a les concessions que li va fer el rei durant i després de la guerra. Romeu Llull, a més, en arribar a Barcelona va trobar-se amb una tradició ausiastmarquista que en bona part havia imposat el seu contertulià vint o trenta anys abans, i va seguir aquesta tradició combinant-la amb la que havia après al regne de Nàpols, la qual s'acabarà imposant a la península temps a venir. En aquelles reunions de Barcelona, tradició i modernitat conviuen costat per costat.

V

El darrer document dels cinc que volia glossar en aquest article és força més tardà, i està datat a Girona el 1577. Es tracta de l'inventari dels béns del difunt Paulí de Torroella, un besnét de Pere Torroella que havia abandonat la Bisbal i havia passat a viure a Girona. A l'inventari apareixen els objectes que encara es conservaven a la casa de la Bisbal on havia viscut Pere Torroella, i com que, al final del s. xvi ja no hi vivia ningú, molts estaven en molt mal estat. N'hi ha molts de l'època de Pere: s'hi esmenten diverses ballestes, una caixa amb papers i lletres diverses (entre elles el testament de Pere Torroella), i també quatre instruments de música molt malmesos: tres violes d'arc i una viola gran d'onze cordes. També hi apareix una gran caixa amb llibres en llatí i en italià. Llàstima que l'inventari no especifiqui quins eren. La casa devia ser de molt bon veure. El mateix rei Joan II, que potser hi va passar durant alguna campanya militar de la guerra civil, la descrivia el 1471 com *speciosam ... et aspectu delectabilem*.

Al principi d'aquest article he deixat entreveure que aquest treball és hereu de la feina iniciada per Martí de Riquer, que va depurar de falses notícies la seva biografia i va signar el millor estudi de conjunt sobre el poeta. Sembla que l'atzar també va voler, al principi del segle XVII, que els hereus de Pere Torroella s'unissin als ascendents del seu millor estudiós. En efecte, un lot de documents patrimonials conservats a l'AHBE ens revela que el 1610 una besnéta de Pere Torroella per línia directa que va morir sense descendència va heretar tots els seus béns una seva neboda, Elionor d'Agullana, casada amb el Martí d'Agullana que tan bé ha estudiat Martí de Riquer a les seves *Quinze generacions d'una família catalana*. D'aquesta manera, com succeeix a la seva *Història de la literatura catalana*, el millor patrimoni de Pere Torroella va anar a raure en les mans del seu millor curador, ni que fos per casualitat.

Abans d'acabar, m'agradaria afegir una última notícia. Pere Torroella va tenir un fill a qui va posar Diomedes, nom gens habitual. Fa pocs mesos Jordi Frigola, historiador de la Bisbal, em va fer saber que Diomedes corria per la cort a València al principi del segle XVI. Al final, la història va tornar a repetir-se: com havia fet el seu pare molts anys enrere, Pere Torroella volia la millor educació per al seu fill i va enviar-lo a València, va enviar-lo a la cort que, altre cop, a Catalunya no existia. La cort del *Cancionero general* i de part de la literatura espanyola del cinc-cents. Però aquesta ja és una altra història de la literatura.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES I DOCUMENTALS

Els docs. de 1436 són a l'AHG, notaria de Sant Feliu de Guíxols, vol. 755, *s.f.* i full solt, i vol. 756, *s.f.*; el doc. de 1456 a l'ADG, Notularum, G-68, f. 138v; el doc. de 1461 a l'ACA, vària de canc., reg. 24, ff. 142-143v; el doc. de 1464 a l'ACA, canc., reg. 3378, f. 29; el doc. de 1577 a l'AHG, tercera notaria de Girona, vol. 375, f. 71.

La bibliografia específica sobre Pere Torroella és encara minsa. A part dels capítols que li dediquen les històries de la literatura de Jordi Rubió i Martí de Riquer, vegeu Robert ARCHER, *Las coplas «De las calidades de las donas» de Pere Torroella y la tradición lírica catalana*, «Boletín de la Real

Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLVII (1999-2000), ps. 405-23; íd., *'Tus falsas opiniones e mis verdaderas razones': Pere Torroella and the Woman-Haters*, «Bulletin of Hispanic Studies», LXXVIII (2001), ps. 551-566. Pedro BACH Y RITA, *The Works of Pere Torroella: A Catalan Writer of the Fifteenth Century*, Nova York, Instituto de las Españas en los Estados Unidos, 1930, i la ressenya de P. BOHIGAS a «Estudis Universitaris Catalans», XVII (1932), ps. 320-325; Josep ROMEU I FIGUERAS, *Dos poemas del cançoner català de Pere Torroella*, dins *Homenatge a Antoni Comas. Miscel·lània in memoriam*, Universitat de Barcelona, 1985, ps. 397-414 (reed. dins el seu *Lectura de textos medievals i renaixentistes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Biblioteca Sanchis Guarner, 1994, ps. 139-61); Lluís CABRÉ, *Dos lectors antics del mestre Ausiàs March i un context*, dins *Ausiàs March: textos i contextos*, ed. R. Alemany Ferrer, València, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, ps. 59-71; íd., *From March to Petrarch; Torroella, Urrea and Other Ausimarchides*, dins *The Medieval Mind. Hispanic Studies in Honour of Alan Deyermond*, Londres, Tamesis, 1997, ps. 57-73; Peter COCOZZELLA, *Los poemas inéditos de Pere Torroella en el «Cançoner Llemosí» (The Hispanic Society of America, ms. B 2281)*, «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XL (1985-1986), ps. 171-204; íd., *Pere Torroella: Pan-Hispanic Poet of the Catalan Pre-Renaissance*, «Hispanófila», 86 (1986-1987), ps. 1-14; íd., *Pere Torroella i Francesc Moner: aspectes del bilingüisme literari (catalano-castellà) a la segona meitat del segle xv*, «Llengua & Literatura», 2 (1987), ps. 155-172; Benedetto CROCE, *Una poesia spagnuola in lode di Lucrecia d'Alagno*, «Archivio Storico per le Province Napoletane», XL (1915), ps. 605-606; Alfred JEANROY, *Pere Torroella, plagiaire de Boccacce*, «Studi Glottologici Italiani», VIII (1928); Eugenio MELE, *Qualche nuovo dato sulla vita di mossèn Pere Torroella e sui suoi rapporti con Giovanni Pontano*, «La Rinascita», I (1938), ps. 76-91; Jordi PARRAMON I BLASCO, *Una cobla equívoca de Pere Torroella*, «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XLIV (1993-1994), ps. 169-172; Francisco J. RODRÍGUEZ RISQUETE, *Del cercle literari del Príncep de Viana i unes poesies satíriques del «Cançoner de Saragossa»*, «Estudi General. Homenatge a Modest Prats», II (en premsa); Concepción SALINAS ESPINOSA, *La pregunta poética Non como quien se desvela del bachiller Alfonso de la Torre*, «Scriptura. Letradura. Estudios de literatura medieval», 13 (1997), ps. 33-42; Nicasio SALVADOR MIGUEL, *La tradición animalística en las Coplas de las calidades de las donas, de Pere Torrellas*, «El Crotalón», II (1985), ps. 215-24.

Molts dels punts d'aquest article es complementen amb els treballs de Jaume TURRÓ, *Una cort a Barcelona per a la literatura del segle xv*, «Revista de Catalunya», núm. 163 (juny 2001), ps. 97-123; íd., *Els poetes del «Cançoner de Saragossa»*, Barcelona, Barcino (ENC), en premsa, i especialment el

Treball de Recerca de qui signa, llegit el dia 11 de juny de 2001 a la Universitat de Girona amb el títol *Vida y obra de Pere Torroella. Su biografía, su cancionero catalán y el «Maldezir de mugeres»*.

ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó
ADG: Arxiu Diocesà de Girona
AHBE: Arxiu Històric de la Bisbal d'Empordà
AHG: Arxiu Històric de Girona

FRANCISCO J. RODRÍGUEZ RISQUETE
Universitat de Girona